

פרשת כי תצא

עשה דוחה ל"ת

לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו: גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה: (דברים כב, יא - יב)

(יבמות ג, ב) לא תעשה גרידא מנלך דדחי, דכתיב לא תלבש שעטנז גדלים תעשה לך, ואמר רבי אלעזר סמוכים מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר.

למה עשה דוחה ל"ת

החזקוני (שמות כג, יג) עה"פ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, מביא כמה מהלכים בפסוק, ואחד מהם שהיא אזהרה (דהשמר אינו אלא ל"ת) לכל מצות עשה כמו שפרש"י, וכתב דמכאן אמרו בכל התלמוד עשה דוחה לא תעשה, שהרי בכלל עשה יש לא תעשה עמו, דתשמרו הוי לא תעשה.

עבודה מאהבה - עבודה מיראה

ידועים הם דברי הרמב"ן (שמות כ, ח) עה"פ זכור את יום השבת לקדשו, שיסוד הגדר למה עשה דוחה ל"ת הוא משום שעשה הוא עבודה מאהבה, ול"ת הוא עבודה מיראה, וז"ל כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה, כמו שהאבהה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכן אמרו דאיתי עשה ודחי לא תעשה. ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדן, כמו לולב וציצית איני עושה, סוכה איני עושה, שסנהדרין היו מכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד שתצא נפשו.

האם עשה הוא יותר חמור מל"ת

יש אחרונים שהבינו בדעת הרמב"ן שס"ל שעשה יותר חמור מל"ת, דהנה איתא ביומא (פג, א) תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל, טבל ונבילה מאכילין אותו נבילה, טבל ושביעית שביעית. והק' בספר תוס' יוה"כ ל"ל לאשמועין טבל ושביעית שביעית, הלא מכ"ש דטבל ונבלה דמאכילין אותו נבילה שהוא בלאו אנו למדים דטבל ושביעית מאכילין אותו שביעית שהוא קל שהוא בעשה. וכתב דמכאן קושיא זו צ"ל דאיסור עשה הוא יותר חמור מאיסור לאו, ומצא סעד לסברא זו ממ"ש הרמב"ן בפרשת יתרו בענין זכור ושמור דמ"ע גדולה ממל"ת ולכן אמרו דאיתי עשה ודחי ל"ת.

וכן משמע שהבין קצוה"ח דיעויין במשובב נתיבות (סימן ג) שחולק על הנתיבה"מ שס"ל שיחיד יכול לכוף חברו לקיים מצוה. הקצוה"ח חולק שרק ב"ד כופין לקיים עשה, ומכין אותו עד שתצא נפשו, כגון באומר סוכה איני עושה, ואילו באיסורא אין מכין עד שתצא נפשו, דלא אמרו ניתן להצילו בנפשו אלא בעבירות הידועות, כגון רודף אחר נערה המאורסה או במקום שקנאין פוגעין בו, ובשאר איסורין לא ניתן להצילו בנפשו כדי להפרישו. ומזה הוכיחו בעלי מוסר הראשונים דעשה חמירא מל"ת, דבעשה מכין עד שתצא נפשו.

אמנם כבר כתב התוס' יוה"כ שסוגיין דעלמא ס"ל דעשה הוא קל מאיסור ל"ת, א' דאמרינן בפרק התכלת (מנחות מא, א) דענשינן אעשה רק בזמן רתחא, ב' אמרינן לקמן (יומא פו) עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו, עבר על ל"ת ושב תשובה תולה ויוה"כ מכפר. ג' יש סמך בתלמוד בריש אלו נעירות ובקדושין ס"פ האומר דיש ממזר מחייבי לאוין ואין ממזר מחייבי עשה אלמא דחייבי לאוין חמירי מחייבי עשה.

ולכן אינו מחליט במי שאחזו בולמוס ויש לפנינו איסורי לאוין כגון נבלה, ואיסור עשה כגון פירות שביעית אחר הביעור, איזה דבר נאכיל אותו אי איסורי לאוין או איסורי עשה, והדבר צריך תלמוד.

ועי' בהגהות הגרעק"א על תוס' יוה"כ שהק' מההיא דיבמות (ז, א) דאמרינן שם אטו עשה דוחה ל"ת, לאו ל"ת חמור מעשה וקאתי עשה ודחי ליה, משמע דל"ת חמיר מעשה, רק דגזה"כ הוא דעשה דחי לל"ת. משמע שגם הוא הבין בדעת הרמב"ן שעשה יותר חמור מל"ת.

ובגליון הש"ס (יבמות שם) מציין הגרע"א לדברי הרמב"ן פרשה יתרו בפסוק זכור את יום השבת, ולא כתב וצ"ע, וי"א שאין כוונתו להקשות על הרמב"ן, אבל מדבריו בהגהותיו על התוס' יו"כ הנ"ל מבואר שכוונתו להקשות.

עוד העיר הגרע"א שאפילו אם נאמר שעשה חמור, מ"מ לכאורה נבילה ושביעית מאכילין שביעית, דהא נבילה איכא לאו וגם עשה דשאינו זבוח, ע' תוס' (שבועות כד, א). ומדברי הרמב"ם ריש ה' שחיטה משמע דס"ל דזבחת הוא מ"ע דלא כהריצב"א שהוא רק תיקון הבהמה, וא"כ ממילא אינו זבוח הוי עשה ועיין.

עונש על ביטול עשה

אבל כל הנידון בדברי הרמב"ן הוא תימה בעיני, שמעצם דברי הרמב"ן מבואר שאין כוונתו לומר שעשה יותר חמור, וז"ל ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדין, כמו לולב וציצית איני עושה, סוכה איני עושה, שסנהדרין היו מכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד שתצא נפשו. מבואר בדבריו שאדברה מה"ט שמצות עשה היא עבודה מתוך אהבה ול"ת מיראה העונש על הל"ת חמור, ואדברה על העשה אין עונש אלא למורדין. ר"ל שמי שאינו ירא עבירתו חמור יותר ממי שרק אוהב, ורק במורדין דהיינו לולב וציצית ואינו עושה אז יש עונש, דאז הוא מורד, והעונש אינו על ביטול המצוה אלא על המרידה.

והרמב"ן הולך פה לשיטתו בספרו שער הגמול שאין עונש על ביטול עשה רק בעידן ריתחא, וז"ל ועוד מצינו שאמרו רבותינו (ברכות ה, א) אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה, פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה וכו', למדנו מהם ז"ל שיסורין באין תחלה על מעשיו הרעים של אדם, והן עבירות של לא תעשה שהדין נותן שיענש עליהם, לפיכך כשרואה שיסורין באין עליו ראוי לו לפשפש במעשיו ולחזור מהן בתשובה, וזהו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה', ופעמים שיסורין באין על בטול תורה, וכן כיוצא בזה והן בטולי מצות עשה, כמו שאמר רב קטינא (מנחות מא, א) למלאך שנתגלה לו וכי ענשיתו אעשה, וא"ל אין בעידן ריתחא ענשינן. ודלא כתוס' (מנחות שם) שדווקא במצות ציצית שאין אדם חייב לקנות טלית המחוייב אם אין לו, אבל עשה גמור אפילו בית דין שלמטה היו מכין אותו עד שתצא נפשו.

כדברי הרמב"ן מבואר גם בריטב"א (ר"ה טז, ב) על מימרא דר' יצחק שכל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה, (פירוש על ידי הצרות שבאות ומתענין ומתריעין בשופרות), מ"ט דלא אי ערבב שטן. וכתב הריטב"א מדנקט האי טעמא משמע שאינו אומר שאין תוקעין כלל, דאם כן למה לי האי טעמא והלא יום זה יום הדין ואמר הקדוש ברוך הוא שנתרצה לפניו בשופר שנוכח בדין, כאדם המתרצה בקרבנו ומתכפר לו, וכשאנו פושעין במצוה זו אנו נענשין לא מפני מצוה זו, דהא לא ענשי בית דין של מעלה אעשה אלא בעידן ריתחא (מנחות מא, א), אלא כי בביטול ריצוי זה ומצוה זו בטל קרבן ובטלה כפרת עונותינו הקודמין, ומתחייבין בדין כמי שחטא ואינו מביא קרבנו שאמרה תורה. אלא ודאי הא דר' יצחק אדלעיל מינה קאי שכל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מיושב לפי המנהג, ועושיין דבריהם על הדין לתקוע מעומד, אי נמי איפכא, מריעין לה בסופה של שנה, כדאמרינן אע"פ שקיימו מצות היום, מ"ט משום דלא איערבב השטן.

כדברי התוס' שיש עונש על ביטול עשה, מבואר גם ברש"י (זבחים ו, א) לענין כפרת עולה על ביטול עשה, דמק' הגמ' נימא כיפר גברא ולא כיפר כלפי שמיא, ופרש"י שכיפר על כל עשה שבידו וניצל מן היסורין. ובאמת מעצם הגמ' שעולה מכפר על ביטול עשה, משמע שיש עונש.

וכן יש להוכיח ממש"כ רש"י (חולין קי, ב) לענין הא דאין כופין על מצוה שמתן שכרה בצדה כגון כאו"א דכתיב למען יאריכון ימך (שמות כ), וכתב רש"י וז"ל לכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה, מבואר שהיכא שאין מתן שכרה בצדה יש עונש.

עד שתצא נפשו עונש או כפייה

[דרך אגב מבואר ברמב"ן וגם בתוס' שזה שמכין אותו עד שתצא נפשו אין זה מדין כפייה אלא עונש, וכן מבואר ברש"י (הנ"ל) דאם נאמר שכפייה במצוות הוא כדי לכופו לקיים המצוה שמוטלת עליו, א"כ מה בכך שהתורה

גילה שזהו עונשו, אבל ס"ס יש לו חיוב לעשות המצוה, וע"כ צריך לומר שס"ל לרש"י שגדר הכפייה הוא עונש על מה שאינו רוצה לקיים המצוה, ולכן במצוה שמתן שכרה בצדה אין כפייה, שעונש ביטול המצוה הוא שאינו מקבל השכר.

וזה דלא כמו שנוקט הגרע"א (או"ח שלט, ד) לענין עונשי ב"ד בשבת, שאין בעיא במכין עד שתצא נפשו משום שאין זה עונש אלא כפייה, ודו"ק].

מ"ע יותר חשוב לא יותר חמור

אלא ע"כ שכוונת הרמב"ן שעשה הוא יותר חשוב וחביב בעיני המקום לא יותר חמור, דהיינו שעדיף כביכול להקב"ה עבודה מאהבה מעבודה מיראה, ולכן וותר הקב"ה על איסור הל"ת כדי שיוכל להראות אהבתו בקיום מצות עשה.

מצוה קיומית לדחות ל"ת

יש להסתפק האם במצוה קיומית אומרים עשה דוחה ל"ת. והנה בספר דברי יחזקאל (סימן כח) מביא הא דכתב הרמב"ן לבאר ההיא דכתובות (מ, א) דמק' הגמ' על הא דתנן שהאונס שותה בעציצו, אבל אם נמצא בה דבר ערוה או שאינה ראויה לבא בישראל אינו רשאי לקיימה, שנאמר ולו תהיה לאשה, וניתי עשה ולידחי ל"ת, ומשני כי אמרינן עשה דוחה ל"ת כגון מילה בצרעת דאי אפשר לקיומה לעשה אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל.

וכתב הרמב"ן וז"ל פ' אחר מי איתא לעשה כלל ולא אשכחן עשה דקיל שברשות אדם לבטלו מעיקרא שיהא דוחה ל"ת, דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה, ודמי לעשה שאינו שוה בכל דלא דחי. ואי קשיא סדין בציצית דמצי למיפטר נפשיה בטלית של צמר ואפ"ה דחי, התם עשה מיהא איתיה אבל עשה דאי בעי ליתא כלל לא דחי זה נ"ל עיקר עכ"ל.

על מה שנוקט הרמב"ן שעשה שאינו שוה בכל אינו דוחה ל"ת תמה עליו הדבר"י א"כ כלאים בציצית היכי דחי הא ציצית הו"ל מ"ע שהז"ג, לדידן דקיי"ל לילה לאו זמן ציצית, א"כ הו"ל אינו שוה בכל שאינו בנשים.

אלא דשאני נשים במ"ע שהז"ג דאע"ג דפטרינהו רחמנא מ"מ אי מקיימי הו"ל עשה גמורה, דלא פטרינהו רחמנא אלא מחיוב המצוה בלבד, ודעת ר"ת (קדושין לא, א) דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג, והרמב"ן הסכים לדעתו מטעם דשייכי במצוה כיון דנוטלת עליה שכר, וה"ט דקיום מצוה יש להם.

ולפ"ז נראה דס"ל להרמב"ן דמאחר דגם בנשים איכא קיום מצוה דמ"ע שהז"ג שייך בהו גם תורת דחיה לדחות ל"ת משום דלענין דחיה לא בעי כלל עשה חיובית, אלא דכל שמקיים גוף המצוה הרי הקיום דוחה ל"ת, ולפ"ז בכלאים בציצית שייך דחיה אפילו לנשים דהו"ל עשה השוה בכל, ומ"ש הרמב"ן דדמי לעשה שאינו שוה בכל דלא דחי, כוונתו לעשה כי האי שאינו שוה בכל בעיקר קיומה, כמו אי אמרה לא בעינא דליכא אפילו קיום מצוה.

ויש להעיר על דבריו דיתכן לומר שלעולם אין עשה קיומית דוחה ל"ת, ומה שמבאר ברמב"ן שציצית נחשב שוה לכל, היינו שהיות וגם לאשה יש קיום מצוה גם בציצית, א"כ שייך גם לה והוי שוה בכל, ורק מצוה של כהנים שאין לישראלים שום קיום נחשב כאינו שוה בכל.

עשה של כאו"א לדחות ל"ת

עוד הביא הדבר"י ראיה שגם מצוה קיומית דוחה ל"ת, מההיא דב"מ (לב, א) יכול אמר לו אביו הטמא ואל תחזיר אבידה ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה', כולכם חייבים בכבודי, ופריך טעמא דכתב קרא הא לאו הכי הו"א צייתא ליה ואמאי האי עשה והאי ל"ת ועשה ולא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה, איצטריך סד"א הואיל והוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום וכו' הלכך לציית ליה קמ"ל.

ותמה בשמ"ק בשם רבינו מאיר דאפילו אי הוי ל"ת גרידא נמי אין כיבוד דוחה אותם, דהא אי אמר האב לא בעינא ליכא עשה. ותי' הרא"ש בתירוצו השני שאפילו כי אמר האב לא בעינא שייך עשה, דמ"מ מצוה הוא בכל דבר אפילו אמר האב לא בעינא.

ובתשובת רדב"ז (ח"א סי' תקכ"ד) כתב דהעיקר כתי' השני, וה"ט משום דלאחר שאמר לא בעינא תו ליכא חיובא ולא מיענש, אבל קיום מצוה איכא. וכתב הדב"י שמבואר מזה דלענין דחיה סגי בקיום מצוה לבד. שוב יש להעיר כנ"ל (כמדומני שמעתי את זה מדודי הרב חיים צבי הלנדר זצ"ל) שכלפי היסוד שכל מצוה שאפשר לבטל אין בכחו לדחות ל"ת, בזה כתב הרא"ש שזו אינו אלא היכא שיתבטל לגמרי כמו במצוה של ולו תהיה לאשה, אבל במצוה כמו כיבוד אב שאפילו אם מוחל האב נשאר עדיין קיום מצוה, א"כ אין בכח המצוה להתבטל לגמרי, ולכן שפיר יכול לדחות ל"ת.

אמנם הדבר"י מביא עוד רמב"ן שמשם לכאורה מוכח שס"ל להרמב"ן שקיום עשה הוא זה שדוחה ל"ת. שבסוגיא שם דאמרינן שהשבת אבידה אינו דוחה איסור כהונה משום שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, הק' הרמב"ן דהשבת אבידה אינה אלא ל"ת, דהא אמרינן לעיל המתין לה עד שנתיאשו הבעלים ונטלה אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם בלבד, וה"נ שהאבידה בביה"ק ואינו מחזיר אינו עובר אלא בלא תוכל להתעלם וכו'. ותי' דהכי קאמרינן דאע"ג דלא עבר משום השב תשיבם עד שתבא לידו, מיהו כיון שאם החזירה קיים מצות השב תשיבם חשיב ליה עשה, שאם בטל עשה שבטומאת כהן הרי קיים עשה של השבת אבידה, הלכך אי לאו משום דטומאת כהן עשה ול"ת הוא ידחה דהשבת אבידה עשה הוא. והמתבאר מדברי הרמב"ן דאפילו עשה שאינה חיובית שאם עבר עלה לא בטל עשה אעפ"כ חשיבה לדחות ל"ת, ויעו"ש בחי' הר"ן שדחה דבריו ואולי כוונתו מכח קושיא זו, וס"ל דעשה כזו שאינה חיובית אינה דוחה ל"ת.

כלאים בציצית לאשה

לגבי עיקר הנידון האם יש בכח מצוה קיומית לדחות ל"ת, לכאורה תלוי במחלוקת הראשונים לענין כלאים בציצית לאשה.

דהנה כתב הראב"ד (ריש תורת כהנים) וז"ל: למ"ד נשים סומכות רשות (ר"ה לג, א), אפילו סמיכה גדולה עליו מותרת בנשים (אע"פ שישנו משום עבודה בקדשים), שכך נתנה בתורה, לאנשים חובה ולנשים רשות, והנשים דומיא דאנשים לכל מ"ע שהזמן גרמא. ואפילו היכא שיש בה איסור תורה, כגון ציצית של תכלת, מותר לנשים לעשות המצוה כמו שמותר לאנשים.

מבואר בדבריו שמצוה שניתן בתורת רשות יש בכחה לדחות ל"ת. ואינו משמע שכוונתו כדברי ר"ת (מנחות מ, ב) שמותר ללבוש כלאים בציצית בלילה, משום דכלאים בציצית הותרה לגמרי, ומה"ט מתיר גם לנשים עי"ש.

בדברי הראב"ד לכאורה יש סתירה, שברמב"ם (ציצית ג, ט) כתוב שנשים ועבדים וקטנים פטורין מן הציצית מן התורה, ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה, וכתב הראב"ד דוקא בציצית שאין בה כלאים. וצ"ע שהרי הרמב"ם פסק כמ"ד נשים סומכות רשות, והרי לן שסובר הראב"ד דגם לדעה זו נשים אינן יכולות ללבוש כלאים בציצית.

חנני היקר הרב נחום לוי שליט"א רצה ליישב, דהראב"ד (שם בתורת כהנים) עצמו הרי פסק כמ"ד שאין בנות ישראל סומכות, וא"כ לפי דבריו באמת אסור להם סמיכה גדולה וכלאים בציצית. וז"ל הראב"ד (ציצית שם) דוקא בציצית שאין בה כלאים, ויש שחולק ואומר אף בברכה ואומר שגם הברכה רשות, ומביא סעד לדבריו מפ"ק דקידושין מדרב יוסף וכו'. ולפו"ר אין שייכות בין הדברים, וכן פי' הכס"מ שמה שמותר רק בבגד שיש בו כלאים פשוט הוא ולא הוצרך לכותבו. אבל באמת יתכן שב' הענינים שייכי זה לזה, דהראב"ד לשיטתו בתו"כ משיג על הרמב"ם כך, ממ"נ אם אתה סובר שאינם מברכות, ע"כ משום שהלכה שאינן סומכות רשות, וא"כ גם יהיה מותר רק בציצית שאין בה כלאים, וכמ"ש בפ"י לתורת כהנים, ואם הלכה כמ"ד סומכות א"כ יברכו ג"כ וכראיית ר"ת מרב יוסף.

ובאמת כבר חקרו האחרונים (עיין קוב"ה סי' יד) בעיקר הדחייה של עשה דוחה לא תעשה, האם הוא בשביל קיום המצוה או בשביל שלא תתבטל.

ציצית בבגד שיש בו כלאים

ועי' בהגהות הגרע"א (או"ח יא, על המג"א יג) שמבואר בפשיטות שדעתו דהדחייה היא רק אם תתבטל העשה ולא בשביל קיומה. שכתב שם שרק לפי דעת הר"י במרדכי (הלכות קטנות תתקמ"ד) שאין איסור ללבוש בגד

של ד' כנפות בלי ציצית, מוכן למה עשה של ציצית דוחה לאו של כלאים, שאחרי שכבר לבוש בגד של ד' כנפות יש עליו מצוה חיובית לקשור הציצית, אבל בלא"ה היה קשה לו לרע"א למה ציצית דוחה כלאים. ואם איתא שגם קיום מצוה דוחה אינו קשה כלל, ודוק.

ועי"ש שדן למה אינו מותר ללבוש בגד שיש בו כלאים ולהטיל בו ציצית. ואת"ד, כיון דכלאים בציצית שרי, מה לי דהציצית הם כלאים עם הבגד, מה לי דהבגד עצמו כלאים, נימא דבבגד כלאים יכולים להטיל בו ציצית וללבושו לקיים מצות ציצית, דעשה דחי לל"ת.

ותי' דבאמת מהראוי דעשה דציצית לא ידחה לאו דכלאים, דשאני בעלמא דהוי עשה דחיובא ומוטל עליו לעשותו, אבל עשה דציצית דאינו חייב ללבוש טלית בת ד' כנפות ולהטיל ציצית, א"כ אמאי דחי העשה לל"ת דכלאים, הא אם לא ילבישו לא יעבור על העשה כלל. אלא למ"ש המרדכי דאין איסור כלל על הטלית שלא ללבושו בלא ציצית, אלא כשהוא לובש בו חל עליו המצוה להטיל ציצית, ומה"ט בשבת דא"י להטיל בו ציצית, מותר ללבושו בלא ציצית, א"כ שפיר אמרינן דעשה דציצית דחי ללאו דכלאים, דאם יהיה הדין דלא לדחי לא יטיל בו ציצית, ומ"מ יהא מותר ללבושו בלא ציצית, ויבטל העשה. וכ"ז אם הבגד עצמו אינו כלאים אלא דהציצית הם כלאים להבגד, אבל אם הבגד בעצמו כלאים ל"ש לומר דלדחי העשה לל"ת. דאם לא דחי א"א ללבושו כיון דהבגד כלאים בעצמו.

תלוי בשני הטעמים למה עשה דוחה ל"ת

ונראה שתלוי בטעמי הדין שעשה דוחה ל"ת. דלפי הרמב"ן (הנ"ל) שביאר טעם הדחייה משום שעשה הוא עבודה מאהבה דוחה ל"ת שהו עבודה מיראה, א"כ לדבריו כ"ש שמצוה קיומית דוחה ל"ת, שמצוה שאינו מחויב בו ועושהו, בוודאי מראה על אהבה, וממילא דוחה ל"ת.

אבל לפי טעם החזקוני (הנ"ל) שבכל עשה יש גם ל"ת, י"ל דרק בעשה שהיא חיובית שייך הל"ת של "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו", דרק אז שייך לומר "אמרתי אליכם תשמרו", אבל במצוה קיומית אין את הל"ת, וממילא אינו דוחה ל"ת, דרק עשה שיש אתו עוד ל"ת של "תשמרו" יש בכחו לדחות ל"ת.

האם מצות מצה כל שבעה יכול לדחות ל"ת

בקובץ שיעורים (קידושין אות קמד) הביאו לחקור במצות אכילת מצה כל שבעה אם דוחה ל"ת מדאורייתא. דהנה התוס' (קידושין לח, א ד"ה אקרוי עומר והדר אכול), הביאו קושיית הירושלמי (חלה ב, א) למה כשנכנסו לא"י, לא אכלו מצה מן החדש, והלא יבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דחדש, ומתריץ דאין עשה דקודם הדבור דוחה ל"ת דאחר הדבור, אי נמי יש לומר דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני.

לפי תי' הראשון בירושלמי לעולם אין מצות אכילת מצה דוחה ל"ת, משום דהוי עשה שלפני הדיבור אין מקום לדון כאן, אבל לפי התי' השני שכל הטעם שאינו דוחה משום דגזרינן כזית ראשון אטו כזית שני, א"כ אי נימא שאכילת מצה כל שבעה היא מצוה קיומית מדאורייתא א"כ ידחה ג"כ לא תעשה דחדש, דליכא גזירה, שגם כזית שני דוחה.

האם יש כח בל"ת לדחות

(ב"מ ל, א) תנו רבנן והתעלמת פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד היה כהן והיא בבית הקברות או שהישה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו, לכך נאמר והתעלמת מהם. למאי איצטריך קרא, אילימא לכהן והיא בבית הקברות פשיטא האי עשה והאי לא תעשה ועשה ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה, ותו לא דחינן איסורא מקמי ממנא.

והק' רש"י שמצות השבת אבידה יש לה גם ל"ת, ותי' שאין ל"ת מועיל לדחות לא תעשה, אלא עשה הוא דקא דחי ליה, כדאמרינן ביבמות (כא, א).

ויש להעיר דתינח לפי הרמב"ן שהטעם שעשה דוחה ל"ת הוא דעבודה מאהבה דוחה עבודה מיראה, א"כ י"ל שאין בל"ת כח לדחות, אבל לפי החזקוני הרי מבואר אדרבה שיש בכח לאו לדחות, שמה"ט עשה דוחה ל"ת דבכל עשה יש גם לאו, נמצא שעה ול"ת דוחים הל"ת.

וצ"ל שהוא יתרץ כמו שכתב הריטב"א בתי' השני וז"ל ועוד דהא בהשבת אבידה לא משכחת עשה ולא תעשה ביחד, שאם לא נטלה, לא תוכל להתעלם איכא השב תשיבם ליכא, ואם נטלה, השב תשיבם איכא לא תוכל להתעלם" ליכא, לא משכחת להו כחד אלא כשנטלה על מנתד לגוזלה כשדאיתא לעיל.

מכשירי מצוה לענין עדל"ת

בשו"ת הרשב"ש (שלד) דן לומר שהכשר מצוה אינו כמצוה, ורוצה להוכיח כדבריו מהא דאיתא בר"ה (לב, ב) שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות, ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. הרי מבואר, שאין בהכשר מצוה כח לדחות לאו, והיינו משום דאינו כמצוה עצמה.

אבל עי' בספר חקרי לב (יו"ד ד, פז) שתמה עליו, שהרי מפורש שם בגמ' שהטעם לכל הנ"ל הוא משום דשופר עשה הוא ויו"ט עשה ול"ת, ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה. ועי' בר"ן שם שכתב שאע"פ שאין כאן אלא איסור דרבנן, עשו חכמים חיזוק כדבריהם כשל תורה, ולהכי הוי כמו עשה ול"ת של תורה שלא נדחים מפני עשה.

אבל עי' בר"ן (שם) שכתב שזה שנותנין הטעם דהוה ליה יו"ט עשה ולא תעשה, קושטא דמלתא קאמר, ומיהו לא צריכינן להכי, דאפילו הוי יו"ט לא תעשה גרידא לא אתי מכשירי שופר ודחי לה, דהא בעידנא דקא מעקר לאו לא מקיים עשה.